विष्णु सुवेदीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

राजेश्वरी श्रेष्ठ

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७०

विष्णु सुवेदीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

राजेश्वरी श्रेष्ठ

२०७०

विष्णु सुवेदीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

राजेश्वरी श्रेष्ठ

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७०

शोध निर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग एम. ए. दोस्रो वर्षकी छात्रा राजेश्वरी श्रेष्ठले **कवि विष्णु सुवेदीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पार्नु भएको यस शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि., नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

....

शोध निर्देशक

राजुमान डङ्गोल

उप-प्राध्यापक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति २०७०/०५/०२

त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तहमा नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारेको **कवि विष्णु सुवेदीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व** शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति	**हस्ताक्षर**
१. प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम (विभागीय प्रमुख)	....
२. उप-प्रा. राजुमान डङ्गोल (शोधनिर्देशक)	....
३. प्रा. केशव सुवेदी (बाह्य परीक्षक)	....

मिति २०७०/०५/०९

कृतज्ञता ज्ञापन

'कवि विष्णु सुवेदीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व' शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु उप-प्रा. राजुमान डङ्गोलका प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्या र चुनौतीहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही मार्गनिर्देश गराएर अघि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यावहारिक कार्य व्यस्तताहरूलाई थाती राखी कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनु भएकोमा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन एवम् श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधविषयमा शोधकार्य गर्न अवसर जुटाउने नेपाली केन्द्रीय विभाग एवम् विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवी प्रसाद गौतमप्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गर्नाका लागि आवश्यक सामग्री एवम् जानकारी प्रदान गर्नुहुने शोधनायक विष्णु सुवेदी, उहाँका पिता इन्द्रप्रसाद सुवेदी , माता इन्द्रमाया सुवेदी एवम् उनकी धर्म पत्नी सरस्वती सुवेदीका साथै शोधनायकका बारेमा थप जानकारी उपलब्ध गराइदिनु हुने उहाँका आफन्तहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयार गर्ने कार्यमा आफ्नो कार्यव्यस्ततालाई परवाह नगरी अमूल्य समय निकालेर समय समयमा प्रत्यक्ष तथा साङ्केतिक निर्देशन, सुझाव तथा हौसला दिई उत्प्रेरित गर्नुहुने आदरणीय गुरुहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

आर्थिक र व्यावहारिक समस्यासँग सङ्घर्ष गर्दै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थामा ल्याइपुऱ्याउने पिताहरू कृष्णप्रसाद विमली र रामगोपाल श्रेष्ठ तथा माताहरू गीता विमली र चमेली श्रेष्ठप्रति म आजीवन ऋणी छु । विभिन्न घरायसी कठिनाइमा साथ दिने मेरा श्रीमान् सन्तोषप्रसाद विमली, दाजु राजु श्रेष्ठ, देवर शुभराज विमलीलाई पनि यहाँ सम्झन चाहन्छु । यसका साथै आदरणीय सहयोगी दिदी विनीता सिवाकोटी तथा दाजुहरू जीत कार्की, विर्ख क्रान्ति, आर.सी सुवेदी, डम्बर भारतीका साथै साथीहरू लक्ष्मी के.सी, देवराज रेग्मी, सरु आस्था, महेश, केदारप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष पेस गर्दछु ।

मिति : २०७०/०५/०२

राजेश्वरी श्रेष्ठ
त्रि. वि. द. नं ६-१-३८-४५७-२००३
एम.ए. दोस्रो वर्ष
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषयसूची

	पृष्ठसङ्ख्या
शोध निर्देशकको सिफारिस	
स्वीकृति पत्र	
कृतज्ञता ज्ञापन	
परिच्छेद एक : शोधपरिचय	**१-८**
१.१ विषय परिचय	१
१.२ समस्या कथन	१
१.३ शोधपत्रको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ शोधकार्यको औचित्य	६
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन	७
१.७ शोधविधि	७
१.७.१ सामग्री सङ्कलन विधि	७
१.७.२ सैद्धान्तिक आधार वा ढाँचा	७
१.८. शोधपत्रको रूपरेखा	८
परिच्छेद दुई : विष्णु सुवेदीको जीवनी	**९-२२**
२.१ विषय परिचय	९
२.२ पुर्ख्यौली र पारिवारिक पृष्ठभूमि	९
२.३ जन्म र जन्मस्थान	११
२.४ बाल्यकाल	११
२.५ शिक्षादीक्षा	१२
२.६ उपनयन	१२
२.७ दाम्पत्य जीवन र सन्तान	१३
२.८ पारिवारिक आर्थिक अवस्था	१३
२.९ बसोबास र आजीविका	१४

२.१० रुचि र स्वभाव १५
२.११ भ्रमण १७
२.१२ साहित्यिक मान्यता १८
२.१३ जीवन सम्बन्धी १९
२.१४ लेखनको प्रेरणा र लेखनारम्भ २०
२.१५ पुरस्कार तथा सम्मान २०
२.१६ दुःख र सुखका क्षण २१
२.१७ निष्कर्ष २१

परिच्छेद तीन : विष्णु सुवेदीको व्यक्तित्च २३-३२
३.१ विषय परिचय २३
३.२ आन्तरिक व्यक्तित्व २४
३.३ बाह्य व्यक्तित्व २४
३.३.१ साहित्यिक व्यक्तित्व २४
३.३.१.१ लेखक व्यक्तित्व २५
३.३.१.२ कवि व्यक्तित्व २५
३.३.१.३ गीतकार व्यक्तित्व २७
३.३.१.४ कथाकार व्यक्तित्व २७
३.३.१.५ नाटककार व्यक्तित्व २७
३.३.१.६ सम्पादक व्यक्तित्व २८
३.३.२ साहित्येतर व्यक्तित्व २८
३.३.२.१ सामाजिक व्यक्तित्व २८
३.३.२.२. राजनैतिक व्यक्तित्व २९
३.३.२.३. धार्मिक व्यक्तित्व ३०
३.३.२.४. जागिरे व्यक्तित्व ३०
३.३.२.५. उद्घोषक व्यक्तित्व ३१
३.३.२.६. बहुभाषी व्यक्तित्व ३१
३.४ निष्कर्ष ३२

परिच्छेद चार : विष्णु सुवेदीको कृतित्वको अध्ययन **३३-११७**
४.१ विषय परिचय ३३
४.२ कविताको विधागत स्वरूप र नेपाली कविता परम्परा ३३
४.२.१ कविता विधाको स्वरूप ३३
४.२.२ नेपाली कविताको परम्परा ३६
४.३ आधुनिक नेपाली साहित्यमा विष्णु सुवेदीको आगमन ४१
४.४ कविताका संरचक घटकहरू ४२
४.४.१ शीर्षक ४२
४.४.२ संरचना ४२
४.४.२.१ आख्यानात्मक संरचना ४३
४.४.२.२ नाटकीय संरचना ४३
४.४.२.३ प्रगीतात्मक संरचना ४४
४.४.३ विषयवस्तु ४४
४.४.४ भाषाशैलीय विन्यास ४४
४.४.५ कथनपद्धति ४७
४.४.६ उदेश्य ४७
४.५ 'ती फुलहरू खै ?' कवितासङ्ग्रहको विश्लेषण ४८
४.५.१ विषय परिचय ४८
४.५.२ शीर्षक ४९
४.५.३ संरचना ५०
४.५.४ लयविधान ५१
४.५.५ भावविधान ५४
४.५.६ कथनपद्धति ५५
४.५.७ भाषाशैली ५६
४.५.८ निष्कर्ष ६२
४.६ 'विधवा भाउजूहरूको देश' कवितासङ्ग्रहको विश्लेषण ६३
४.६.१ विषय परिचय ६३
४.६.२ शीर्षक ६६

४.६.३ संरचना	६८
४.६.४ लयविधान	६८
४.६.५ भावविधान	७३
४.६.६ कथनपद्धति	७४
४.६.७ भाषाशैली	७५
४.६.८ निष्कर्ष	८१
४.७ 'सपनामाथि उभिएर' कवितासङ्ग्रहको विश्लेषण	८२
४.७.१ विषय परिचय	८२
४.७.२ शीर्षक	८४
४.७.३ संरचना	८५
४.७.४ लयविधान	८६
४.७.५ भावविधान	९०
४.७.६ कथनपद्धति	९१
४.७.७ भाषा शैली	९२
४.७.८ निष्कर्ष	९६
४.८ 'बूढो माझी' कवितासङ्ग्रहको विश्लेषण	९७
४.८.१ विषय परिचय	९७
४.८.२ शीर्षक	९९
४.८.३ संरचना	१००
४.८.४ लयविधान	१०१
४.८.५ भावविधान	१०५
४.८.६ कथनपद्धति	१०६
४.८.७ भाषाशैली	१०७
४.८.८ निष्कर्ष	१११
कवि सुवेदीका प्रकाशित फुटकर रचनाहरूको सूची	११३

परिच्छेद पाँच : उपसंहार र निष्कर्ष **११८-१२६**
५.१. उपसंहार ११८
५.२. निष्कर्ष १२५
५.३ सम्भावित शोध शीर्षक १२६
परिशिष्ट
सन्दर्भग्रन्थ सूची